

Gondold újra globálisan, reagálj lokálisan!

Beszámoló az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett RDA-konferenciáról

2019. május 2-án Budapest, közelebbről az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) adott otthont a European RDA Interest Group (EURIG) éves közgyűlésének. A 2011 szeptemberében Koppenhágában alakult¹ szervezet céljaul tűzte ki az RDA-hoz kapcsolódó közös európai szakmai érdekek érvényesítését, illetve a felhasználók közötti tapasztalatsere és együttműködés elősegítését. Magyarország, a nemzeti könyvtár révén, 2015 óta képviselteti magát a csoportban. A találkozót egy konferencia előzte meg, amelyet az új RDA megjelenéséhez kapcsolódóan az RDA magyar fordítását és magyarországi implementálását koordináló RDA-HU munkacsoport vezetője, Dancs Szabolcs szervezett a hazai könyvtáros szakma érdeklődő tagjai számára. A konferencia címe *(Re)think globally, (re)act locally? – Some aspects of developing/ implementing RDA* volt, amelyet a következőképpen lehetne lefordítani: Gondolkodj (vagy gondold újra) globálisan, cselekedj (vagy reagálj) lokálisan – Az RDA fejlesztésének és implementálásának egyes szempontjai.

Az RDA 2010 júniusában debütált, ekkor publikálták ugyanis az új szabványt az RDA Toolkiten keresztül.² Hét évvel később, 2017-ben indult a szabályzat tartalmának, illetve publikálási keretének megújítását célzó 3R projekt (RDA Toolkit Restructure and Redesign Project).³ Ahogyan a konferencia címe is jelzi, az előadások az RDA múltját, jelenét, az átültetések eddigi tapasztalatait és az ezzel kapcsolatos hazai eredményeket járják körül.

Hanne Hørl Hansen (a Danish Bibliographic Center bibliográfiai tanácsadója, az EURIG elnöke.) első előadóként *Az RDA-ról általában: történeti áttekintés – múlt, jelen és a jövő perspektívája*⁴ című előadásában arra törekedett, hogy átfogó képet adjon a résztvevőknek az új katalogizálási szabályzat létrejöttéhez vezető útról, a jelen állapotról, illetve a lehetséges jövőbeni feladatokról.

Az RDA elődjének tekintett angol–amerikai katalogizálási szabályzat, az AACR (Anglo-American Cataloguing Rules) első kiadása 1967-ben látott napvilágot, majd a második, bővített kiadást (AACR2) 1978-ban publikálták. 2005-ben az új, revideált változat

készítése kapcsán vált nyilvánvalóvá, hogy a digitális környezethez és az új IFLA-féle funkcionális modellekhez való alkalmazkodás miatt tulajdonképpen egy teljesen új szabályzat öltött formát: ez lett az RDA. A Resource Description and Access nem más, mint adatelemek, iránymutatások és utasítások csomagja a könyvtári és kulturális örökség forrásait leíró metaadatok létrehozásához. Célja, hogy az angol–amerikai katalogizálási hagyományból kilépve nemzetközi szinten ismert és alkalmazott szabvánnyá váljon.

Az RDA-t elsőként az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Angliában vezették be, majd számos európai országban is alkalmazni kezdték. Az RDA Toolkit ma már francia, német, spanyol, olasz, norvég, finn és katalán nyelven is olvasható. A német nyelvű fordítás érdekessége, hogy a német ajkú országok együttműködése révén jött létre. Magyarországon, Izraelben, Japánban, Kínában és az arab régióban még javában folynak a Toolkit fordítási munkálatai.

Az RDA vezető testületében (RSC: RDA Steering Comitee) a fejlesztések stratégiai irányát az RDA-tanács (RDA Board) határozza meg, amelyben a szerzői jog tulajdonosain kívül részt vesznek a nemzeti memóriaintézmények képviselői is, a világ minden tájáról. Hosszú távú cél, hogy az RDA minden forrás feltérképezését lehetővé tevő globális szabvánnyá váljon. Az RDA-nak napjainkban már nemcsak Észak-Amerikában és Európában vannak képviselői, hanem Afrikában, Dél-Amerikában, Ázsiában és Óceániában is.

Az RDA katalogizálási szabályzat online publikálási kerete az RDA Toolkit. Felépítésében egy hagyományos könyv szerkezetét idézi: fejezetekre, alfejezetekre tagolódik. A hierarchikusan felépített tartalomjegyzékből jól látszik: a katalogizálási munkafolyamat első lépése az entitáscsoportok attribútumainak leírása, amit az entitások kapcsolatainak rögzítésére vonatkozó utasítások követnek. A 3R-projekt eredményeként közreadott új RDA Toolkit már megjelenését tekintve is egy online eszköz, az első verzióhoz képest tartalmi és strukturális változásokat is tartalmaz, de az utasítások szerinti tagolás megmaradt.

Milyen távlati lehetőségek rejlenek az RDA alkalmazásában? Az előadó hangsúlyozta, hogy az eddigi hagyományos katalóguscédula a kézben lévő megjelenési forma alapján készült, az RDA-alapú katalogizálás viszont lehetőséget ad az új adatmodellekben rejlő lehetőségek kiaknázására mind az adatok rögzítése, mind pedig ezek megjelenítése terén. Az új szabályzat elvezet a megjelenési formák és a hozzájuk kapcsolódó hozzáférési pontok leírására vonatkozó utasításoktól az összes entitást leíró (például személyek esetében: nem, nemzetiség stb.) és az entitások közötti kapcsolatok pontos típusát meghatározó szabályokhoz. Ez azt jelenti, hogy a rögzített adatok nem lesznek elkülönítve zárt rekordokban, hanem épp ellenkezőleg, folyamatosan fejleszthetők, alakíthatók lesznek, például új kapcsolatokkal. Ezáltal helyi és globális szinten is új perspektíva nyílik az együttműködésben és az adatok újrafelhasználásában.

Az előadás befejező részében a képzések fontosságáról esett szó. Első lépésként az RDA elméleti alapját és kiindulópontját képező IFLA LRM-ben leírt fogalmi modell oktatására van szükség, ezután következhet az új RDA-terminológia oktatása. Erre épülhet majd az adott katalogizáló közösség céljaihoz legjobban igazodó alkalmazásprofil, alkalmazáspolitiká kidolgozása. Ebben kell meghatározni az adott metaadatkészletben használandó entitásokat, elemeket és szótárkódolási sémákat.

A második előadó, **Renate Behrens** (a Német Nemzeti Könyvtár munkatársa, az RDA Állandó Bizottságának (RSC) európai képviselője, az Európai RDA Érdekcsoport (EURIG) tagja.) *Az RDA implementálása*⁵ című előadásában az RDA német nyelvterüle-

ten történt bevezetéséről beszélt, az átültetés kapcsán felmerülő kérdéseket, feladatokat és a bevezetéshez kapcsolódó lehetséges utakat mutatta be. Elsőként az RDA-t övező félelmeket és kétségeket járta körül. Honnan ered az ellenézés? A könyvtárosok félnek tapasztalataik, hagyományaik, szakértelmük elvesztésétől, óhatatlanul kialakul bennük a bizonytalanság és bizalmatlanság. Az implementálás egyik legfőbb kihívása tehát abban rejlik, hogy a gyakorlatban, konkrét példákon keresztül kell megmutatni az új szabvány előnyeit, alkalmazhatóságát, miközben hangsúlyosan építeni kell a meglévő szakértelemre, tapasztalatra és tudásra.

Az implementálás előtt fontos átgondolni a jövőre vonatkozó elképzeléseket. Az előadó hangsúlyozta az együttműködés fontosságát: a nemzeti, tudományos és speciális gyűjtőkörű könyvtárak, valamint a közkönyvtárak és a kulturális intézmények összefogására van szükség az új szabvány eredményes bevezetéséhez. Célszerű külön szakértői csoportot felállítani az adatformátumok kezelésére, illetve egy teljesen másikat a katalógizálási problémák számára. A következő lépésben a keretfeltételek tisztázására van szükség: tudni kell, hogy milyen emberi erőforrások és pénzügyi lehetőségek állnak rendelkezésre.

Az előadó külön kiemelte az új szabvány helyi igényekhez, nyelvi és kulturális környezethez történő igazítását: meg kell határozni a követendő irányelveket, amelyeket elengedhetetlenül szükséges magyarázatokkal és példákkal alátámasztani, instrukciókkal kiegészíteni. Ezekből az elemekből áll össze az RDA-szabványt implementáló közösség alkalmazáspolitikája (*policy statement*).

Az RDA németországi, ausztriai, illetve Svájc német ajkú területein való bevezetését célzó „D-A-CH” projekt megvalósításában 16 intézmény vett részt, amelyek konzorcialis licenc révén valósították meg az RDA Toolkit-hez való hozzáférést a németországi, osztrák és svájci könyvtárak és egyéb kulturális intézmények tekintetében. A konzorcium vezetője és menedzsere a Német Nemzeti Könyvtár, de kiemelt szerepet kapott a széles szakértői közösség összegyűjtése, a főként múzeumi és levéltári szakértőkből álló platform létrehozása és a nemzetközi szintű kapcsolattartás a kulturális intézmények között. A képzési koncepció alapos kidolgozása mellett hangsúlyos a képzési dokumentumok, segédanyagok hozzáférhetővé tétele. A projekt esetében ennek információs, kommunikációs és dokumentációs platformja egy nyilvánosan hozzáférhető Wiki-oldal, az RDA Info Wiki⁶. A német nemzeti könyvtár által gondozott webhely munkadokumentumokat, oktatási anyagokat, műszaki információkat, a konzorciumról és munkacsoportokról szóló információkat egyaránt tartalmaz.

Az RDA köré szerveződő, nemzeti és nemzetközi szintéren együttműködő szervezetek legkisebb elemei a helyi (nemzeti vagy nyelvi alapon szerveződő) közösségek, amelyek egy közös érdekképviselői szerven, Európa esetében az EURIG-on keresztül kommunikálnak a vezető szervezetekkel (RDA Board, RDA Steering Committe). Zárásként az RDA Toolkit szerkezetátalakítási és újratervezési projektjéről esett szó. Az online eszközkészlet megújítását célzó 3R-projekt az alábbi ütemezésben valósult meg:

- Az új eszköztár angol nyelvű béta verziója 2018. június 13-án jelent meg.
- A végleges kiadás 2019. április 30-án indult a véglegesített angol szöveggel.
- A projekt az egyes nemzeti nyelvű fordítások elkészülte és ezek adaptálása után fejeződik be. A jelenlegi, „régí” eszközkészlet az új Toolkit teljes elkészülte után egy évig áll majd rendelkezésre az implementáló közösség számára.

A konferencia harmadik előadója, **Jenny Wright** (a Bibliographic Data Services Limited vezető metaadat-szerkesztője, a CILIP/BL RDA bizottság elnöke, az Európai RDA Érdekcsoport (EURIG) tagja.) az *RDA-implementálás, legjobb gyakorlatok 2. – RDA katalógizálás MARC21 formátumban* című előadásában az RDA bevezetését a gyakorlati katalógizáló munka felől közelítette meg, és példák sokaságán keresztül, a MARC-mezőkön következetesen végighaladva mutatta be, hogyan jelennek meg az RDA-szabályzat elemei MARC 21 környezetben.

Ha MARC-keretrendszerben az RDA-szabvány szerint rögzítjük az adatokat, akkor a **040-es** mező **\$e** almezőjében katalógizálási szabványként az RDA-t kell megadni, ugyanakkor ha ISBD-írásjeleket is használunk, akkor az **LDR-mező 18-as** pozíciójának értéke: „1”, amelynek jelentése: ISBD-központozással.

Következő feladatunk a dokumentum típusának helyes meghatározása. Napjainkban már nem állíthatjuk, hogy forrásainkat elég az információhordozó általános megnevezésével kategorizálni. Legfontosabb továbbra is a tartalom, de annak is jelentősége van, hogy ez milyen közvetítő médium, illetve hordozó útján kerül továbbításra a felhasználó számára. Éppen ezért új MARC 21-mezők kerültek bevezetésre a tartalom, a média és a hordozó típusának megnevezésére. A tartalom típusa (**336 Content Type**) a kommunikáció alapvető formájáról szól, a média típusa (**337 Media Type**) a bibliográfiai forrás eléréséhez szükséges általános eszköztípushoz kapcsolódik, a hordozó típusa (**338 Carrier Type**) alatt olyan fizikai médium értendő, amin kép, adat, hang stb. tárolható.

Ezután következnek a hozzáférési pontok azonosítása. Az RDA megköveteli, hogy leírásunkban jelenítsük meg a mű, a kifejezési forma és a megjelenési forma szintjeit is. Ennek első lépéseként létre kell hoznunk egy vagy több autorizált hozzáférési pontot a műhöz, amihez azonosítanunk kell a mű létrehozóját/létrehozóit és el kell helyezniük az **1XX** és **7XX** mezőben. Fokozott figyelmet igényel, hogy a „creator = alkotó” fogalom az RDA szótárában tágabb jelentéssel bír, mint a korábbi „author = szerző” fogalom.

Ha egynél több alkotó van, tudnunk kell, hogy egy társszerzős műről vagy több, önálló alkotóval rendelkező műről van szó. A legegyszerűbb eset, amikor egy alkotó van, aki egyben a mű szerzője is. Ez az eddigi gyakorlattal megegyezően úgy néz ki, hogy az alkotó az **1XX-es**, a cím a **245-ös** mezőbe kerül, a személy és a cím közötti kapcsolatról pedig – az **1XX** vagy **7XX** mezőn belül – az **\$e** almező tartalma ad információt. Ha többszerzős a mű, akkor is a szokott módon járunk el, az első szerző a **1XX-es**, a többi a **7XX-as** mezőbe kerül.

További közreműködők esetén (pl. illusztrátor) fontos, hogy ezek csak a kifejezési forma ismérvei (az illusztrációk nem képezik részét a műnek), azaz a kifejezési formában vannak jelen.

Ha különböző szerzők műveinek gyűjteményét, tehát gyűjteményes művet írunk le, akkor az autorizált hozzáférési pontot az előnyben részesített cím (*preferred title*) felhasználásával készítjük el. Ha nincs közös főcím, akkor autorizált hozzáférési pontokat kell biztosítani minden egyes címhez a **700-as** mezőben: a szerző nevét **\$a** almezőben, a címet **\$t** almezőben kell megadnunk. Ebben az esetben az **\$e** almező nem alkalmazható a közreműködői minőség meghatározására.

Ha több szerző együttműködve hoz létre egy művet, akkor az első alkotó **100-as**, minden további pedig **700-as** mezőbe kerül. Az RDA-ban nincs „hármasszabály”, alapvető fontosságú minden alkotó és közreműködő felvétele.

A művek azonosítása szempontjából kiemelt fontosságú az előnyben részesített cím (*preferred title*) azonosítása. Ha a mű címe és a megjelenési forma címe azonos, akkor csak a 245-ös címmezőt szükséges felvenni. Ha ez a két cím eltér egymástól, más MARC 21-mezők felvétele is szükséges. Fordítás esetén például az eredeti cím az előnyben részesített cím (*preferred title*), és a 240-es mezőben kerül rögzítésre. Megjegyzendő, hogy a megállapodásos cím fogalma az RDA-ban is szerepel (*conventional collective title*), főként irodalmi művek esetében alkalmazandó.

A következőkben Jenny Wright azokat a területeket vette sorra, ahol a hagyományos katalogizálási gyakorlat rövidítéseket vagy adatelhagyást alkalmazott, illetve sokkal szigorúbb volt a megengedett adatforrások tekintetében, mint az RDA.

Általános RDA-elv az úgynevezett tükröztetés elve: rögzítsük a szöveget abban a formában, ahogy az a forráson szerepel. Az átírást (pl. kis- és nagybetű kérdése, szimbólumok) az RDA is lehetővé teszi, de a katalogizálás nyelvének sajátosságaihoz kell igazítani. A transzkripció szabályok részeként nem végezhetők korrekciók, vagyis nem adható hozzá a leírásban a [sic] kiegészítés ahhoz, ami a katalogizáló számára hibának tűnik. Az előadó véleménye szerint ez fontos változás, mert találkozhatunk olyan esetekkel, amikor nehéz eldönteni, hogy valóban hibáról vagy szándékos írásmódról van-e szó. A kiadásjelzést is rövidítés és módosítás nélkül írjuk át. Valamint az eddigi katalogizálási gyakorlattól eltérően a megjelenési adatoknál (264) sem rövidítés, sem latin nyelvű kifejezés nem megengedett. A fizikai terjedelem leírásának céljára alkalmas 300-as mező lehetséges értékei között is kiiktatásra kerülnek a latin nyelvű kifejezések és a rövidítések.

Az előadó zárásként kiemelte, hogy bár a MARC képes befogadni az RDA-adatokat, a rekordstruktúra nem támogatja a mű, kifejezési forma és a megjelenési forma különálló entitásainak jobb megértését, ezek elemei összekeveredve jelennek meg a bibliográfia rekordok különböző pontjain. Az új RDA Toolkit által bevezetésre kerülő néhány új entitásnak és elemnek pedig egyelőre nincs helye a MARC 21-ben.

Dancs Szabolcs (OSZK Országos Könyvtári Szolgáltatások Igazgatósága, mb. igazgató, az Európai RDA Érdekcsoport (EURIG) tagja) *Az RDA implementálása Magyarországon. 7 dal az RDA-ról*⁷ című előadásában hét részben „énekelte meg” a magyarországi RDA történetének indulását, implementálásának eddigi állomásait. Bevezetőjében felvázolta azt a „hosszú, kanyargós” utat, amit bejárva nemzeti könyvtárunk felismerte, hogy elérkezett az idő a magyarországi katalogizálási gyakorlat megújítására, korszerűsítésére.

A formai feltárás Magyarországon az ISBD-alapú MSZ-szabványcsalád, illetve az ezeken alapuló újabb szabályzatok alapján történik. Ennek keretét 2002-től a nemzeti MARC-formátum: a HUNMARC adja. A HUNMARC fejlesztése 2012-ben hivatalosan is befejeződött, és nyilvánvalóvá vált, hogy a jelenlegi szabályozás nem tud lépést tartani a megjelenő új dokumentumtípusokkal és a katalogizálás kibontakozó új irányjaival. Hogyan tovább? A lehetséges választ az ekkorra világszerte egyre nagyobb teret hódító új szabvány: az RDA jelentette.

2015 végén megalakult az Országos Könyvtári Szabványosítási Bizottság (OKSZB), a korábbi Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság utódjaként. A Bizottság egyik fő feladata a hazai könyvtárügyet érintő nemzetközi szabványok honosításának kezdeményezése, ezért a 2015–2020 közötti munkatervébe bekerült az RDA implementálási folyamatának elindítása, a legjobb nemzetközi gyakorlatok összegyűjté-

se és felülvizsgálata, valamint az ezt megalapozó könyvtári referenciamodellek fordítása (ICP és FRAD + FRAD, később: IFLA LRM).

Az OSZK-ban 2017-ben indultak el az átültetést célzó folyamatok, amikor megtörtént az RDA magyar fordításáról szóló egyezmény aláírása, és megkezdődött az RDA Reference, az ICP és az IFLA LRM fordítása. Oktatás-előkészítő munka indult elméleti/technikai bemutató kurzusokkal, előadásokkal, újságcikkkel a következő témakörökben: szemantikus web, legjobb megvalósítási gyakorlatok, technikai szempontok, LRM-terminológia, katalogizálás a RIMMF3-ban stb.

2017 decemberében felállt egy intézményközi munkacsoport (RDA-HU), amely jelenleg 20 tagot számlál. A csoportban könyvtári szakembereken kívül múzeumi szakértők, tudományos kutatók, oktatók is helyet kaptak. Összességében elmondható, hogy az átállás szakmai irányítása és végrehajtása, az új szabályrendszer kialakítása és későbbi gondozása főként e munkacsoport tagjainak felelőssége. Konkrét feladataik: az új nemzeti nyelvű könyvtári terminológia kidolgozása, meghonosítása; elméleti és gyakorlati képzési anyagok összeállítása; HUNMARC-MARC21 megfeleltetési táblák készítése, fordítása, a konverzió előkészítése; technikai átállás (tesztkörnyezet, műszaki specifikáció, adatközvetítés RDF-ben stb.). Az OSZK-n belüli magcsoport 3 főből áll, feladatuk a fordítás, a folyamatok koordinálása, a fordítások lektorálása. A nemzeti könyvtár szakemberei ezen túl is részt vállalnak a feladatokban: a bibliográfiai feldolgozásért felelős vezetők közreműködnek a terminológiai döntések, példának okáért a fordítási kérdések megoldásának támogatásában, a szakinformaticai csapat pedig a modellezéshez, a képzésekhez és az RDA-specifikációhoz szükséges technikai környezetet biztosítja.

A KOHA integrált rendszer keretein belül indult a KOHA (Molnár-athon) Projekt. A kezdeményezés az amerikai Jane-athonok mintájára készült, amely során RDA-alapú kapcsolt adatokat hoztak létre Jane Austen művei és a kapcsolódó bibliográfiai források segítségével.

A KOHA egy nyílt forráskódú integrált könyvtári rendszer, amit a nemzeti könyvtár arra használ, hogy modellezze a RDA bevezetésének műszaki megvalósítását MARC 21-környezetben, valamint hogy képzési eszközként rendelkezésre álljon az RDA-alapú MARC 21-keretrendszerben történő katalogizálási folyamat bemutatására.

Az előadó összegzőként az eddig elért eredményeket ismertette, amelyek a következők:

- az IFLA alapvető katalogizáláselméleti dokumentumainak (Nemzetközi Katalogizálási Alapelvek, IFLA könyvtári referenciamodell) fordítása, megjelentetése⁸
- az RDA első kiadása elemkészletének és értékszótárainak magyarítása
- HUNMARC-MARC 21 adatkonverziót előkészítő dokumentumok létrehozása (beleértve az automatizált adatgazdagításhoz szükséges utasításokat)
- oktatási anyagok, képzések
- tesztkörnyezet létrehozása, futtatása
- kísérleti projekt indítása a szemantikus webes publikálás előkészítésére

Mohay Anikó (muzeológus–könyvtáros, múzeumi szakinformaticus, Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM)) és **Hubay Miklós** (humáninformatikus, PIM) *Az RDA implementálása és a BIBFRAME Magyarországon* (miniprojekt) című közös előadásában az RDA magyarországi implementálásához kapcsolódó KOHA Projektről, illetve a létrehozott rekordok BIBFRAME-konverziójáról beszélt.

Bevezetőjében Mohay Anikó ismertette az új-zélandi fejlesztésű KOHA integrált könyvtári rendszert. A KOHA a Horowhenua Library Trust nevű könyvtáros szövetség kezdeményezésére jött létre. Két legfontosabb előnye, hogy nyílt forráskódú és platformfüggetlen rendszer, rendelkezik az összes, könyvtári munkához szükséges modullal. Az első telepített verzió 2000-ben jelent meg; Amerikában, Európában és Ausztráliában is használják.

A rendszer kiválóan alkalmas arra, hogy rugalmas, jól használható, de költséghatékony eszközként szolgálja az implementálást és az oktatást. Az első feladat az volt, hogy installálják a legfrissebb verziót. A KOHA dokumentumtípustól függően 10 előre definiált űrlapot tartalmaz, illetve van egy alapűrlap is. Ebből kiindulva a teszteléshez létrehoztak magyar nyelvű űrlapokat (bibliográfiai és authority űrlapokat egyaránt), amelyekben új MARC-mezőket és -almezőket definiáltak szükség szerint. Ezután következett az űrlapok kötelező és alapértelmezett mezőinek beállítása (**008, 040**). Bibliográfiai űrlap készült monográfiák, kéziratok és egyéb források számára, és alapértelmezett authority fájlok kerültek betöltésre, bináris MARC-formátumban. Az almezők paraméterezésére sok beállítást kellett elvégezni: ismételhetőség, megjelenítés, megjelenítendő szöveg, állandó érték, hosszúság, ellenőrzött értékek beállítása stb. Az RDA-alapú katalogizálás egyebek mellett szükségessé tette az új, RDA-elemeket tartalmazó (al)mezők (**336, 337, 338, 340, 344, 347, 348**) bevezetését.

Az RDA-mezők implementálásakor nehézséget okozott, hogy az egyes mezőknél összetartozó értékek találhatóak, (*term, termcode, RDA registry code*), ezeknek az értékeknek a bekerülése a feldolgozás során nem történhet egyesével, hanem a kifejezés kiválasztásával a többi elemnek is automatikusan be kell kerülnie a bibliográfiai leírásba. Ezt a problémát úgy oldották meg, hogy az RDA-mezőkhöz új authority típusokat definiáltak (pl. **337, 338**). A másik gondot az okozta, hogy egy mezőn belül minden almezőhöz (*term, termcode, RDA registry code*) más forráskódértéket kellene rögzíteni, miközben maga a forráskód nem ismételhető egy hívójelen belül, de ez a probléma az egész mező megismétlésével kiküszöbölhető. Kérdésként merült fel, hogy a MARC 21 által jegyzett relátorkifejezések, illetve -kódok, vagy az RDA-kapcsolatjelölők kerüljenek bevezetésre. Végül az időközben magyar nyelvre fordított MARC 21-relátorértékpárok (megnevezés és kód) lettek betöltve a rendszerbe authority rekordként, így onnan emelhetők be a leírás megfelelő mezőibe. Ez a megoldás ugyanakkor problémát okoz, ha egy személy többféle közreműködési minőségben is szerepel.

Ezt követően a teszte szabott és katalogizálási munkára felkészített rendszerben elkezdődött a Molnár-athon projekt rekordjainak elkészítése. A Janes-athon mintájára született elképzelés célja, hogy szemléltesse, az új típusú entitás-kapcsolat alapú RDA-adatmodell hogyan valósítható meg gyakorlati katalogizálás útján. A projekt során authority rekordok készültek a mű és a kifejezési forma szintjén, valamint bibliográfiai rekordok a megjelenési forma szintjén Molnár Ferenc műveiről, illetve az ezekhez kapcsolódó bibliográfiai forrásokról.

Az előadás második felében Hubay Miklós számolt be a KOHA-ban elkészült rekordok BIBFRAME-konverziójáról: egy pilotprojekt keretében 15 db *.mrv* formátumú bibliográfiai rekord tesztkonverziója készült el a szemantikus webes publikálás lehetőségeinek feltérképezésére. A kiindulópont egy bináris MARC-állomány volt, amiből a MARCEdit szoftver BIBFRAME Testbed funkciójának segítségével megtörtént a próbakonverzió.

Ezután az OSZK-ra optimalizált specifikáció, illetve az ennek alapján készült XSLT-stíluslap alapján, külső szakértő bevonásával elkészült a tényleges konverzió RDF-re. A teszt, valamint a specifikáció alapján készült „éles” adathalmaz összehasonlítása értékes tapasztalatokkal járt.

A tesztelés során problémaként jelentkezett a MARC 21-rekordszerkezetben több helyen is előforduló teljes vagy részleges redundancia, amikor ugyanaz, illetve részben ugyanaz az adat több helyen is kódolva lett. Például a média és a hordozó típusáról szóló információ egy rekordon belül háromszor is rögzítésre került: a **337**-es mezőben (*Media Type*), a **007**-es mezőben (*00 – Category of material*) és az LDR mezőben (*06 – Type of record*). Részleges redundanciára példa, amikor a katalogizálás alapját képező szabályzat két helyen (bár nem teljesen ugyanazzal a tartalommal) is kódolva van.

A konverzió során több tulajdonság értéke a tájékoztató MARC-adatmezőkből származik – így tehát egy-egy karakterhely eltévesztése is téves adatokat vagy hibákat generál. A művek tulajdonságai például a következő helyekről származnak: nyelv – **008/35-37**, tartalom típusa – **008/33**. A megjelenési forma tulajdonságainak forrása, például: **007/06-08**, **007/15-17**, **008/18-24**. Kihívást jelentett a BIBFRAME-szótár Kongresszusi Könyvtárbeli kiegészítésének alkalmazása, különösen azokban az esetekben, ahol egyes MARC-mezőket indikátorértékekkel, valamint almezőjelekkel együtt kellett átültetni. Főszabály, hogy az almezők sorrendjét a konverzió során meg kell őrizni.

Hubay röviden kitért a nem latin betűs írásrendszerben rögzített adatok kérdésére. BIBFRAME-ben a mű (*work*) leírásakor alkalmazható transzkripció vagy transliteráció, a példány (*instance*) leírása eredeti írásrendszerben javasolt. Ez természetesen egybecseng a Library of Congress ajánlásával, miszerint a bibliográfiai rekordban nem szerencsés a **880**-as mező használata, az authority rekordban viszont ajánlott az átírás.

Zárásként az előadó a folytatás lehetséges irányairól szólva elmondta, most következhet az authority rekordok konverziója, amihez viszont elengedhetetlen a legmegfelelőbb értékszótár(ak) megtalálása. Ezután következhet a konverzió eredményeinek betöltése a Virtuoso adatbázisba.

Dr. Fülöp Endre (a Monguz Kft. rendszertervező mérnöke) utolsó előadóként *A Qulto Platform szemantikus katalógusa – esettanulmány*⁹ című előadásában egy érdekes kísérleti projektről, a Qulto Platform szemantikus katalógusáról beszélt, amelyben a szerzői jogi információkat összekapcsolják a könyvtári katalógusokkal. Az előadó elmondta, hogy a szemantikus fejlesztésre és az FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) szemlélet gyakorlati alkalmazására többek között azért van szükség, mert a hagyományos katalógusokban a megjelenési formák leírásai szerepelnek, a különböző kiadások bibliográfiai rekordjai és az ezekhez kapcsolódó példányok, míg a szerzői jog az egyes művekhez kapcsolódik. A szerzői jogi információk bibliográfiai rekordokhoz kapcsolása akkor valósulhat meg, ha abban a *kifejezési forma* és a *mű szintje* is megjelenik. A pilotprojekt a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár munkatársainak szakmai támogatásával valósult meg.

Az előadásban bemutatott szemantikus OPAC-felület, a Qulto Discovery¹⁰ tehát a bibliográfiai tételek funkcionális követelményeire vonatkozó modell szerint készült. Miben különbözik egy FRBR-alapú katalógus egy hagyományos könyvtári katalógustól? A találati listában nemcsak a megjelenési forma szintje látható, hanem az afölötti szintek is. A *műszinten* lévő szerzői jogok lefelé (kifejezési forma, megjelenési forma) öröklődnek,

sőt a kifejezési forma szintjén új szerzőjog-tulajdonosok léphetnek be, példának okáért az adott mű fordítói. A kifejezési formák többszintű hierarchiát alkothatnak, amikor újabb közreműködők (fordítók, illusztrátorok, átdolgozók) adódnak az elsődleges kifejezési formához. Például egy adott szerzőre történő keresés esetén a találati lista élén a művek szerepelnek, de ha szerzőre és adott nyelvre keresünk, akkor a találati halmaz első elemei az adott nyelvű kifejezési formák lesznek. Shakespeare *Hamletjének* különböző magyar fordításai tehát külön kifejezési formaként értelmezendők.

A *mű*rekordok úgy épülnek fel, hogy egy részük a megszokott könyvtári katalógus képét, struktúráját mutatja, de új elemként megjelenik egy fastruktúra, amely leképezi, hogy az adott mű alá milyen entitások tartoznak. Az illusztrációk, előszók, ajánlások stb. külön entitásként vannak feltüntetve.

Az előadó felhívja figyelmünket arra, hogy bár az elnevezés FRBR-katalógus, de magát a modellt bizonyos változtatásokkal vették át, így gyakorlatilag az FRBR-modell szerzői jogra adaptált változataról van szó. A legfelső, *mű*sintz megfelelteshető a modellnek, viszont a kifejezési forma szintjét szerzői jogi szempontból definiálták. Fő kritériuma, hogy olyan szellemi alkotásról, teljesítményről van szó, amely egy másik teljesítményre épül, mégpedig olyan értelemben, hogy a szerzői jogi jogosultak körét öröklő a fölötté lévő szinttől, viszont új szerzői jogi jogosultak is hozzáadódhatnak az előzőekhez. Például műfordítás esetén az eredeti mű szerzője is szerzői jogi jogosult, de fordításnál a fordító, átdolgozó is azzá válik. A kifejezési forma ebben az értelemben tehát többszintű hierarchiát hozhat létre, de ha az eredeti szerző, eredeti nyelvű és formájú műve ölt benne testet, ebben a modellben nem indokolt felvenni a kifejezési forma szintjét.

Hogyan választottak be leírásokat a katalógusba? A projekt során automatikusan végezték el a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár katalógusának ferberizációját. Nem a teljes katalógust alakították át, hanem egy olyan részhalmazt, a magyar regények leíró rekordjainak halmazát, amely alkalmasnak tűnt a ferberizációra. Az átalakítás kapcsán oda kellett figyelni a hibalehetőségekre, például el kellett kerülni, hogy a különbözőképpen írt címek miatt ugyanarról a műről több műrekord készüljön.

A projekthez szorosan kapcsolódik egy új katalogizáló modul, a Qulto ReCatalogue fejlesztése. Egy könyvtár teljes katalógusának ferberizációja sok hibalehetőséget rejt magában és az adatok kiegészítése nélkül sok esetben nem is oldható meg, ezért szükség van rekatalogizáló munkára is a szemantikai háló továbbépítéséhez. Az előadó az új modulról szólván kiemelte, hogy kompatibilis a Z39.50-es protokollal, és többféle nézet bemutatására képes (MARC, RDF, RDA, szemantikus gráf nézet).

Jegyzetek

1. Forrás: <http://www.rda-rsc.org/europe/news> (2019.06.07.)
2. Forrás: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/rda.html> (2019.06.07.)
3. Forrás: <https://www.rdatoolkit.org/3Rproject/announcement> (2019.06.07.)
4. http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/RDA_presentation_Budapest2019.ppt (2019.06.07.)
5. http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/2019_Behrens_RDA%20Implementation.pdf (2019.06.07.)
6. <https://wiki.dnb.de/display/RDAINFO/RDA-Info> (2019.06.07.)
7. http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/Implementation_of_RDA_in_Hungary_SzDancs.pdf (2019.06.07.)

8. https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-hu.pdf (2019.06.07.)
9. <http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/eurig2019EFulop.pdf> (2019.06.07.)
10. <http://opac3.frbr.monguz.hu/> (2019.06.07.)

Csoportkép a konferencia résztvevőiről a Budavári Palota erkélyén (Fotó: Országos Széchényi Könyvtár)

Szakmai együttműködést kötött az OSZK és az MMA

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete 2019 áprilisával megállapodást kötött az Országos Széchényi Könyvtárral mint kutatóintézettel közös céljaik megvalósítása érdekében.

Az OSZK és az MMA 2018 januárjában fűzte szorosabbra együttműködését, mely többretegű, így a könyvkiadástól a tematikus nagykiállításokig és a közös konferenciáig számos területre kiterjed. Mindezek alapja az OSZK részéről a páratlan gyűjtemény és a felkészült szakértői, kutatói gárda.

Az együttműködés első konkrét eredményeként 2018 őszén az MMA támogatásával zajlott az OSZK Tudományos igazgatósága által szervezett Kuncz Aladár-émlékkonferencia, melynek tanulmánykötete (az OSZK és az MMA kiadója révén) az Ünnepi Könyvhétre időzítve látott napvilágot. A kötetet a tervek szerint a jövőben rendszeres közös kiadványok, díszalbumok és forrásközlések követik. A 2020-as tervek között szerepel továbbá egy közös Trianon-kiállítás megrendezése, valamint ehhez kapcsolódóan szakmai programok, kerekasztal-beszélgetések megszervezése. Mindezek mellett – a fotóművészet, a színház- és zenetörténet, plakátművészet és egyéb művészeti területekkel kapcsolatban – évente egy-egy tematikus konferencia megszervezése is szerepel az elképzelések között, melyeket a most megkötött kutatóintézeti keret-megállapodás is megerősít.

(Forrás: <http://www.oszk.hu/>)

